

opomin; mislim pa, da moramo to reč pretresti, kar moramo, dasiravno nam je prihodnost neznana, vsaj po dozdevnosti rajtengo storiti, da bomo potem svoje kmetijstva uravnali. Pretresimo tedaj to reč!

Okolnosti, iz katerih nizka cena izvira, so ali take, ktere so stanovitne, ali pa take, ktere le nekaj časa terpe.

Med stanovitne štejemo prvič to, če se veliko več prideluje, in sicer zlasti v takih deželah, kjer že neobdelana zemlja brez vsega gnoja in s celó majhnim delom žita rodi. Tako prosto pridelovanje žita je najperva stopinja za povzdigo kmetijstva. Večje ko prihaja število ljudi in bolj ko se omikujejo, bolj se tudi razširja poljedelstvo v taci deželah, ktere se samo s kmetijstvom pečajo in ne potrebujejo veliko dnarjev za to.

Druga stanovitna okolnost je, da po železnicah se vse blago lahko križem sveta vozi. Svet se je napravljjanja teh železnih potov z vso gorečnostjo lotil in bo še dalje tako ravnal. Ložeje in pa tudi ceneje bodo tedaj zakladi žita v Evropo na prodaj prihajali.

To dvoje bode ostalo stanovitno.

Nestanovitne ali le nekaj časa terpeče okolnosti pa so po mojem mnenji čez navado dobre letine in pa velika stiska v dnarjih in kupčijstvu.

Take dobre letine, kakor lansko leto, ne bo kmali povsod, in tako huda stiska v dnarjih in kupčijstvu, kakor je lani bila, gotovo tudi ne bo ostala. Če bi se to zgodilo, bi bila nesreča neskončna.

Kadar bodo nehali uzroki, ktere smo ravno imenovali nestanovitne, bo tudi žitna cena nekoliko poskočila. Zlo pa cena ne bo tako kmali poskočila, ker smo rekli, da se dan današnji več žita prideluje in da je mogoče, pridelke lahko po svetu razpošiljati. Kolikor tedaj jez previdim, naj kmetovavei nikar ne upajo, da bo žitna cena kaj kmalo poskočila, ako se ne primeri kaj posebnega; ne smejo tedaj upati, da bo pridelovanje žita kaj več dobička neslo.

Treba bo tedaj svoje gospodarstvo tako napraviti, da mu bo, tudi o nizki žitni ceni, saj nekoliko dohodkov do našalo, če ravno ne velicij.

Kako pa bo to začeti?

(Konec sledi.)

Poduk

za take, kateri niso zdravniki, kako oživljati dozdevno-mertve in pomagati v naglih smertnih nevarnostih.

Kako ravnati s takimi, kateri se v škodljivem zraku zaduše.

1. Človek se zaduši: Če prebiva v zapertih prostorih, v katerih se napravljajo ali naberajo škodljivi zraki (lufti); taki zraki so: puh tlečega oglja in premoga; ogelno-kisli gaz ali hlip od vina, óla ali mošta, kadar vré; gaz za svečavo; puhi od sogretega hudičevega olja ali od žveplo-kislina, solnitro-kislina in solno-kislina, fosfora, zginljive lugaste soli, potem zraki, kateri se nahajajo v vodnjakih, jamah, sekreth in družih taci prostorih, če so bili dolgo zaperti in ni prišel čisti zrak do njih.

2. V taci primerljaj se mora človeku najpervo čistega zraka dati. Zavoljo tega se morajo hitro hitro okna in vrata odpreti, zlasti pa da se človek odnese iz kraja, v katerem je, na čisti zrak.

3. Preden gré pa kdo po njega na tako mesto, je dobro, na priliko, v hramu, v katerem vino, ol ali kaka druga tekočina vré, vrata in okna odpreti in apnénice va-nje vlti, ali v vodnjake (štirne), jame itd. s primerno pripravo goreče slame, gorečega lesa, tersak metati; ogenj požrè nevarne soparce, da je potem varno, stopiti v tak hram.

4. Kdor gré po tacega človeka, naj se spustí, z gobo v jesih pomočeno pred ustmi, na vervi okobal po vretenu počasi doli; okrog života mora biti še z drugo vervjo prevezan, ktera je gori terdno privezana, da more lahko znamenje dati, kadar hoče, da ga gori potegnejo. Spuša se pa samo tako globoko, dokler mu goreča sveča, bakla ali terska sama ne ugasne.

5. Človek, kateri je bil iz škodljivega zraka prenešen, se položi v hladni, s čistim zrakom napolnjeni stanici, če je vreme ugodno pa pod milim nebom s podloženo glavo na tlà, toda hudo pretresati se ne smé pri tem.

6. Potem se mu mora glava pozimi s snegom dergniti, o družih letnih časih pa z rutami v merzli vodi zmocenimi obkladati ali z merzlo vodo polivati, nekoliko od delječ z njo škropiti, život pa v pogreto rujuho kakor s plajšem zaviti.

Tudi naj se po životu umiva z jesihom, in je-siha z vodo zmešanega mu v usta dajati je dobro.

7. Da začne sopsti, je tudi tukaj stanovitno tako ravnati, kakor je bilo že rečeno pri tistih, v ktere je trešilo ali kateri so utonili.

8. S temi pomočki je z majhnimi prenehleji tako dolgo poskušati, da se sliši nekako pihanje skozi nos, da začne ihtéti ali nekake debele pene iz sebe metati, ali pa da ni nikakoršnega upanja več, ga oživiti.

9. Da more bljuvati, se mu šegeta gerlo s peresom z oljem pomazanim.

10. Ko je izbljuval in ložeje dihati začel, se obriše, zavije v pogrete pertene rujuhe rahlo in položi na posteljo z visokim zglavjem. Potem je zdravnika poklicati, da ga ta prevzame.

Zgledi slovenščine iz 16. stoletja.

V katekizmu, ki ga je po novoverskem Primožu Trubarju izdal Juri Dalmatin leta 1548, se razun družih starjih in novejših pesem nahaja tudi sledeča:

Zoper Turka.

O ti mogočni večni Bog,
Naš Oče lubeznjivi,
Kerščanstvo vpíje iz nadlog
K tebi Bog milostivi.
Ne zapri nam gnade tvoje,
Kir spoznamo grehe svoje,
V kterih smo mi stali.

Božji uk smo frahtali,
Za Boga nič rodili;
Nega gnade nič ahtali,
Zato nam Turek sili
Čez nas s silno vojsko,
In hoče svojo roko
Vse kerščanstvo potreti.

Spomni Bog dobrote svoje
Inu se usmili čez nas,
Ne vzami pomoči tvoje
Od kerščanstva zdajni čas.
Naša bramba ne gré naprej,
Kadar tvoje pomoči nej,
Tiga Turka pregnati.

O Bog Oče nebeški sam
Nas hoč tiga uslišati,
Pomagaj vsim kerščenikam
Zoper Turke štritati,
V tim imenu Jezusovim,
Tvojga Sina Kristusovim,
Kakor si nam obljubil.

O Jezus Kristus, pravi Bog
Od nas se ti ne loči,
Pomagaj nam iz naših nadlog.
Tvojo milost nam vošči.
Skozi tvojo martro britko,
No skoz tvojo smert grenko
S turške roke nas reši.

O Bog sveti Duh troštar naš,
Te prosimo, nas brani,
Reši nas zdaj na vsaki čas.
Vse kerščanstvo ohrani.
De se nič Turkov ne bojé,
Skoz tebe njim zoper stojé,
Na vseh vojskah dobijo.

De bomo mi kerščeniki
V pokoji prebivali,
Pred našimi sovražniki
Zmirom doma ostali;
Ljubili svojga bližniga
Boga Očeta našiga.
Timu čast bod. Amen.

Ime pesnikov tukaj ni naznanjeno, kakor se pa sploh pri vseh družih pesmih nahaja; utegnili bi tedaj biti iz katoliške roke, samo na koncu nekaj prenarejena. Kaže se iz tega zgleda, kako malo ali celó nič se ni spremenil naš slovenski jezik od 300 let semkaj. —

Daje se po navadi novovercom hvala, da so prvi začeli naš jezik tiskati. To je, kolikor se vé do zdaj, resnica; pa ne smé se misliti, da je samo novoverstvo bilo prijatelj našemu domačemu slovstvu. Pravi nam sicer zgodovina, da je bilo veliko slovenskih bukev sožganih, ko je katoliška vera pri nas zopet zmagala; iz tega bi kdo utegnil soditi, da je katoliška cerkev bila sovražnik našemu slovstvu. Bi pa prav sodil po takem? Ne vém. Vneti ljubljanski škof Tomaž Kren je sam poslovenil nedeljske in prazniške liste in evangelije, ter jih izdal leta 1612. Apostoljski poslanec Sikst Karkan, germanicijanski škof, ki je leta 1620 iz Rima odbran prišel obiskat in pregledat ljubljansko škofijo, je dalje skerbel, naj bi se izdal slovensk katekizem s pesniškimi bukvami vred. Nočem dalje razkazovati, da je ravno katoliška duhovšina do poslednjih časov najbolj ohranjevala naše domače slovstvo. Če so pa kdaj pri nas novoverci imeli kaj hvale za stran domačega slovstva, se kaže, da je pri sedanjih novovercih blezo drugač.

Spredaj stoječa pesem me opomni na drugo reč. Mnogo mnogo starih národnih slovenskih pesem se je že nabralo, in se še nabira; veliko so jih oznanile tudi že „Novice“. Nekaj pa moram o ti priliki reči o národnih pesmah. Kako je to, da med narodnimi pesmami, ktere izhajajo na svetlo, jih je poslednji čas toliko zgolj erotičnega obsežka? Ali je naš narod samo taci pesem si koval? ali ni imel več pesem od bojev ali družih zgodb, kakoršne so, na pr., serbske? ali so tiste pesmi vse zgubljene, in narod za-nje več ne vé? Spomnim se, da slavni Anastazi Grün v predgovoru svojih bukvic „Volkslieder aus Krain“ pravi, da obilost tistih poskočnih pesem ni izvirek domačega duha, ampak ptujega, ki je prišel iz germanskih planin. Jez bi pač hotel prositi in opominjati, naj bi se tudi po epičnih in drugačnih liričnih več popraševalo; gotovo jih je še mnogo mnogo skritih; saj zlasti iz časov turške vojske skorej več znamo serbskih in ogersko-slovenskih, od kraljeviča Marka in od kralja Matjaša, kakor pa bolj domačih. Vém sicer, da mnogo starih pesem se je pogubilo po ojsrih prepovedih, ne peti kacih kvant, in da se je premalo razločevalo *): kaj je zares prazna ali napčna in umazana kvanta, in kaj prav za prav dobra pesem. Opomniti pa moram zopet, naj se to ne naklada samo katoliškemu duhovnom v krivico; zapisano in natisnjeno se nahaja ravno v Truberjevem katekizmu, da naj se pojejo le pesmi iz njegovih bukev, in druge pesmi, kakoršne je narod do tedaj pel, naj se vse pustijo, ker so le prazne marnje. Reči bi se utegnulo, da ravno čas novoverstva na Slovenskem je dôba, kjer so začele umolkovati národne pesmi; saj epičnih dobrih narodnih spevov se ne nahaja več po tistih dnevih. Vsakemu se daj pravo!

II.

Med rokopisi semeniškega arkiva v Ljubljani se nahaja sledeči

Izgled prisege za spreobrnjenje.

„Jest J. persežem Gospodu Bogu sedaj letaku; de jest hočem timu svetlimu visoku rojenimu Firštu inu Gospodu Gospodu Ferdinandu hercogu Austriae etc. moimu milostivimu Gospodu in deželskimu Firštu in niegove firštove svetlusti erbam inu sporednikom, služaben in pokoren biti; zuper nih firštlih svetlust, ali nih erbe, nič handlati, temuč uso nih škodo oznaniti, povedati, inu nih nuca inu prida kakor deleč znam inu morem, pomišlat inu naprej staviti. Pred usemi ričmi pak, obene krive zapelavske, lutriške zmote ali vere, ampak te same edine, izveličanske, svete karšanske, jogerske, katolske, stare rimske vere se hočo diležen sturiti; zraven tiga tudi per obenim shodu ali ukupspravišču, u katerim bi se zuper to sveto katolsko, pravo, staro, rimsko cerkev inu vero handlalu, govorilu ali rav-

nalu, se nočem pustit najti, ampak teh istih se hočem popolnoma ogibat. Kakor meni gvišnu Gospud Bug pomagaj inu usi nega lubi Svetniki. Amen.“

Ta prisega, kakor se kaže iz obsežka, izhaja iz tistih dni, ko se je leta 1600 po volji nadvojvoda Ferdinanda imelo zatreti vse novoverstvo na Štajerskem, Koroškem in Krajnskem, da bi bila zopet gospodovala sama katoliška vera. Takrat je bilo sploh pisano: kdor hoče ostati v deželi, bodi katoličan; kdor noče biti katoličan, hodi od tod. Marsikomu bi se to utegnulo zdeti preterdo; pa Ferdinand je ravnal tako z novoverci, kakor so delali novoverski knezi s katoličani; saj se bere še današnje čase, da na Švedskem mora iti iz dežele, kdor prestopi od luteranstva v katoliško cerkev. Razun tega pa se mora pomniti tudi to, kar dr. Hurter dokazuje v svojih bukvah „Geschichte Ferdinand II.“, da namreč novoverci so se tudi vzdigovali zoper deželsko oblast, in so nadvojvodu dostikrat odpovedovali pokoršino. Zatoraj je v prisegi prva beseda od pokoršine proti knezu, potem od svete vere. To so reči, ki so vredne spomina tudi zdaj.

Hicinger.

Napáke slovenskega pisanja.

Spisal Fr. Levstik.

(Dalje.)

Dalje pri besedah, ki so po raznih krajih jako razno zavite, naj bi umna kritika tenko presodila, kaj in kako je dobro, kaj popačeno. Vsacega pa uže pamet uči, da tukaj ni opravljeno samo s tim, da se dobro zna domača slovnica; treba je, da se vé vsaj tudi stara slovenščina. Vsaka malo znana, ali knjigam čisto neznana beseda v obširnejih besednjacijah mora, ako je le mogoče, imeti oznanjen kraj, od koder je doma. Dalje, ko pišemo novoslovenske slovarje, zato naj bi ne vtikali brez potrebe staroslovenskih besed, ktere so uže med nami iz navade; kjer bi se pa to vender le storilo, vselej bi se moralo povedati: od kod? Tudi naj bi ravno iz tega vzroka pri miru puščali vse blagó družih narečij, vzlasti pa to, kar je novega; saj napek narejati znamo, hvalo Bogu, sami. Take besede v taci knjigah so le zapeljive in nevarne tistim, ki niso terdni v jeziku. Naj-pervo zberimo, kar je domačega, potem še le primerjajmo z družim; pisanje taci primerjajočih knjig ni težavno, ako ima dovolj gradiva pisatelj pred sabo. Tudi bi djal, da naj bi neusmiljeno reševali vso novino zdanjih slovenskih knjig, vzlasti sostavljenkam naj bi zapirali vrata, ker so večidel vse narobe zvozlane. Posebno tû bi se moralo vejati, kakor sta župnik in brivec v Don Quixotovi knjižnici. Da bi se na dozdanje slovenske slovarje smelo čisto malo ali pa nič opirati, to se vé uže samo ob sebi. Po tacem ravnanji bi dobilo pisanje veljavo, kakoršne zdaj ne more imeti: bilo bi prava in čista jezikova podoba, in človek bi se lahko zanesel, da je res, kar bere; lahko bi se iz njega učil; bilo bi tudi velik pripomoček slovenskemu jezikoslovju sploh; in reči bi se moglo, da smo Slovenci vsaj enkrat eno delo tako zveršili, kakor ga hoče imeti visoka stopinja današnje omike in učenosti.

Le-ta ponižna opomba „anti“ ne bo še le „post festum“; saj se dela ravno zdaj besednjakov poglavitni, to je, slovensko-nemški del.

11. Zadnjič pa izhaja naše slabo pisanje tudi od tod — naj se pové še to; saj menda je uže enkrat čas, da se izblekne — ker se bojimo vsake sodbe in vsacega še tako pametnega pretresovanja. Kritika nam je večé upanje napredovanja! Nikar ne recimo: časniki se ne bodo pričkali in prepirali! Kdor se med ljudi pokaže s kacim očitnim delom svojega uma ali svojih rok, mora biti pripravljen, da se mu tudi očitno pové, zakaj in kako je njegovo delo všeč ali nevšeč. Kdor je zavoljo tega v strahu, pa naj raje molčí; potem ga nihče ne bo ne grajal ne

*) In še dan današnji od nekterih ne razločuje.

Vred.